

ІСТОРІЯ ФОЛЬКЛОРИСТИКИ

УДК 39:001.32(439)

Фольклористична діяльність Інституту етнографічних досліджень Угорської академії наук

Леся МУШКЕТИК

Доктор філологічних наук, провідний науковий співробітник
Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології
імені М. Т. Рильського Національної академії наук України
01001, м. Київ, вул. М. Грушевського, 4
E-mail: mushketik@ukr.net

У статті розглянуто багатогранну діяльність головного закладу угорської етнографії та фольклору Угорщини – Інституту етнографічних досліджень Центру гуманітарних наук Угорської академії наук. Зокрема описано його фольклористичний напрям, основну тематику та проблематику студій, книжкові серії, періодичні видання, збірники та публікації, а також важливі конференції, міжнародне співробітництво. Окреслено доробок окремих дослідників, а також перспективи подальшого розвитку науки. Зазначено, що в цій провідній науковій інституції Угорщини і далі успішно продовжує розвиватися фольклористичний напрям студій, спрямованих і на збирання, збереження та популяризацію традиційного фольклору, і на аналіз нових феноменів сучасності, зокрема міського фольклору. Сучасний етап функціонування Інституту етнографічних досліджень характеризується підготовкою синтетичних праць, узагальнень, каталогів жанрів і видів фольклору, прагненням методологічного оновлення, зближення з сусідніми теренами знань, інтеграції у світову науку.

Ключові слова: Інститут етнографічних досліджень, Академія наук, фольклористика, завдання, дослідження, публікації, конференції, співробітництво.

Центральним науковим закладом вивчення етнографії та фольклору в Угорщині є Інститут етнографічних досліджень Центру гуманітарних наук Угорської академії наук (далі – ІЕД). Фольклористика у країні традиційно є частиною етнографії/етнології й охоплює, крім словесного фольклору, також народну музику, танці та народні вірування.

Уже з кінця 1800-х років в Угорщині в організаційній формі діяли осередки угорських етнографічних досліджень, такі як: відділ Національного музею, Угорське етнографічне товариство, згодом запроваджено дослідження при університетських кафедрах та в Етнографічному музеї. Безпосереднім початком Інституту були Центр досліджень краю і народу (1938) та Інститут науки про народ (1945–1949), який займався етнографією, народною історією угорців та східноєвропейських народів.

1 січня 1967 р. як окрема одиниця відділення мови і літератури Угорської академії наук стала функціонувати Група етнографічних досліджень. Директором-засновником Інституту етнографії став академік Дюла Ортугаї (1963–1978), далі його очолив Тібор Бодроґі (1979–1986), із 1986 року – академік Аттіла Паладі-Ковач, із 2003 – Мігай Гоппал, із 2009 – Балаж Балог. Структурна організація установи відповідала накресленим завданням. 1967 р. було створено три відділи: матеріальної культури, фольклору, етнографії суспільства. 1976 р. постав архівний відділ, найвагомішим

зібранням якого, окрім фото-, звукозаписів і діафільмів, були рукописи. Із 1970-х років в установі почали виходити власні видання, книжкові серії.

Унаслідок подальшої модифікації відділ матеріальної культури став відділом історичної етнографії (1982). 1986 р. засновано відділ етнології¹, а 1990 р. відділ фольклору розпався на відділ народних вірувань і обрядів та відділ уснопоетичної творчості. У перші роки ХХІ ст. два останні знову злилися у відділ фольклору. Кілька років тому Інститут як структурна одиниця поряд із іншими ввійшов до складу новоствореного Центру гуманітарних наук Угорської академії наук.

Нині Інститут складається з чотирьох відділів: етнології, фольклору, етнографії суспільства та історичної етнографії. Директором Інституту є доктор історичних наук (етнографія) Балаж Балог, який ще обіймає посаду завідувача відділу етнографії суспільства. Учений є також заступником директора Центру гуманітарних наук УАН Пала Фодора.

При Інституті діє бібліотека, а також архіви. Архівні матеріали установи нараховують більше ніж 53 000 фотографій і майже 11 000 діапозитивів переважно з території Угорщини, значним є число світлин з в'єтнамських, африканських, сибірських та ін. теренів. Окрім того, сюди ввійшли фільми та відеокасети за сценаріями науковців Інституту. У фоноархіві зберігаються апокрифічні тексти, південнослов'янський і матеріал угорських народів з Обі, а спецархів містить зошити з питальниками (анкетами) Угорського етнографічного атласу, архів шаманізму, каталог угорських народних переказів, зібрання уснопоетичних текстів, топографію народних вірувань, архів народної медицини, архів виноробства та паремій. До рукописного зібрання належать матеріали Інституту та окремих науковців, що нагромаджувалися з часу заснування закладу. Нещодавно "Каталог угорських народних переказів" поповнився етіологічними та історичними переказами.

"Уснопоетичний кадастр" також поповнюється матеріалами, ведеться їх каталогізація за жанрами. В Інституті відновлено дослідження призабутої тематики, зокрема біблійних легенд ХХ ст., фольклорних згадок про гонфоглалаш² та ін., вивчають тогочасні погляди селянства на історичних постатей. Так, проведено конференцію "Знання історії та пам'ять" (1998 р.) [41].

Кілька монографій про відомих історичних осіб, угорських святих підготував співробітник ІЕД Золтан Мадяр ("Ракоці в народній традиції : Ракоці і світ переказів куруцького періоду", 2000; "Святий Іштван у народній традиції", 2000) та ін. Він уклав також каталоги народної прози: "Показчик мотивів легенд про ранніх угорських святих" (Motiv-Index of Legends of Early Hungarian Saints, 2009), історичних переказів, підготував план каталогу народних оповідань про короля Матяша. В останні десятиліття Мадяр, окрім різних регіонів Угорщини, вів польову роботу на території Румунії, Словаччини, Словенії, України, Сербії, Угорщини, Польщі, Австралії, Ірландії, видав кілька десятків збірок різних жанрів угорського, переважно прозового фольклору, серед них і з інших країн [30; 31].

Історичний фольклор, балади перебувають у сфері зацікавлень колишнього завідувача відділу фольклору, доктора філологічних наук Ілдіко Крізи (нині на пенсії). Серед інших їй належить збірка матеріалів та монографія про відомого угорського владаря середньовіччя короля Матяша "Століття матяшівської традиції" (2007) [24],

¹ Варто взяти до уваги, що в угорській науці термін "етнологія" як загальне поняття може замінити термін "етнографія", однак загалом під ним стали розуміти (рідше) європейські, а головню – позаєвропейські студії віддалених народів, що стоять на різному рівні суспільного розвитку. Терени власної народної культури угорські науковці продовжують позначати ustalеним традиційним терміном "етнографія" (néprajz).

² Гонфоглалаш (honfoglalás) – знаходження кочовими племенами угорців, що примандрували зі сходу, батьківщини на території Карпатського басейну.

де, окрім угорського фольклору, висвітлено і слов'янські джерела. Її стаття "Угорський король Матяш в усній народній творчості Закарпаття" у перекладі українською мовою опублікована в журналі "Народна творчість та етнографія" [4, с. 60–65]¹.

У відділі фольклору багато років працювала Ілона Надь, нині вона працює викладачем. У її доробку укладання численних збірок прозового фольклору та їх дослідження – епічний фольклор, апокрифи, біблійні елементи в сучасному фольклорі, народні книги та ін., вона є одним з укладачів каталогу угорських переказів. Надь (у співавторстві з Ламмел) підготувала фундаментальне видання "Селянська Біблія. Біблійні оповіді угорського народу" (1985), що також вийшло у перекладі німецькою та ін. мовами². Вона вивчає й сучасні легенди.

На терені збирання та вивчення обрядовості багато років працює Жужанна Татраї. До її творчого доробку належить монографія "Дівоче життя" (1994). У перекладі українською мовою опубліковано її розділ з колективної монографії "Угорська народна культура" під назвою "Різдвяні свята: від Адвента до Водохреща" (Народна творчість та етнографія, 2006, № 4, с. 11–23). Книга Жужанни Татраї "Святкового троїцького дня..." [40] є першим в Угорщині монографічним дослідженням Трійці.³

Із використанням літератури манускриптів і проповідей розширилося вивчення паремій, з'ясовують їх роль у повсякденні, зв'язки з іншими жанрами. Багато років їх вивчав завідувач відділу фольклору⁴, фольклорист, етнограф, кандидат філологічних

¹ У заданій статті У. Кризи виокремлює кілька тематичних циклів про відомого угорського короля в закарпатському фольклорі: "1. Обрання Матяша королем. 2. Перемога надприродної істоти. 3. Встановлення справедливості перевдягненим королем. 4. Мудрий король та людська мудрість. 5. Роль короля, готового прийти на допомогу, у формуванні мікросередовища" [4, с. 61].

² Дослідниці зібрали багатий, досі маловідомий матеріал, систематизували його в розлогіму виданні. Ці біблійні історії повчально розповідають читачам про появу Всесвіту, про початки людських звичаїв, людських рис, сенс існування, місця подій, однак оповідач трансформує їх на власний розсуд, згідно з бажанням селян, формуючи з них нові міфи, легенди, казки, перекази. У біблійних історіях, що живуть у вустах народу, діють відповідні персонажі, однак оригінальні старо- і новозавітні тексти отримують нове наповнення: їхнім ґрунтом стала селянська дійсність і персонажі наділені відповідними характеристиками. Таким чином, це справжня народна епіка, селянська Біблія, що народилася із співпраці багатьох невідомих авторів. Ще яскравішою робить її спосіб виконання, трохи архаїзована, барвиста діалектна мова та образне вираження. Книга є багатим джерелом пізнання способу мислення селянства у минулому.

³ Книга Жужанни Татраї "Святкового троїцького дня..." є результатом багаторічної праці дослідниці, скрупульозного опрацювання зібраних власноруч, опублікованих і рукописних джерел. Ця монографія присвячена опису і дослідженню троїцьких традицій, що побутували в країні у ХІХ–ХХ ст. Ще в ХХ ст. було записано наступні характерні ритуали цього свята: вибір троїцького короля, похід королев, короля з королевою, обрядодії з зеленим гіллям (похід з гілкою, прикрашання тощо), встановлення майського деревця, бали, розваги та подарунки цього дня. У наш час збереглися також співочо-танцювальні привітальні звичаї.

⁴ Поняття фольклору в Угорщині загалом входить до трактованої в широкому розумінні етнографії і має власні терени досліджень, які так охарактеризував А. Паладі-Ковач: "В угорській науці фольклор обіймає три великі царини: 1. Під фольклором повсякденного життя розуміють сферу тлумачених у найширшому розумінні народних обрядів. 2. Категорія мистецтв загалом обіймає категорію народного мистецтва (уснопоетичну творчість, музику, танок), однак приналежність предметного народного мистецтва, декоративного мистецтва не є цілком однозначною, немає однозначності в його зарахуванні до фольклору. 3. Світоглядні, космогонічні, релігійні уявлення, вірування, ціннісні системи належать до третьої великої сфери фольклору. За загальноновживаним визначенням фольклор є виявом народного духовного життя у слові, музиці, танці, жестах і предметах. Не можна вважати фольклором повсякденно-практичну свідомість, як наприклад пізнання природи, технологічні знання і знання, що загалом стосуються раціональної практики, успадковуються традиційним шляхом, за винятком їх символічних атрибутів (напр., робітничі пісні, магічні уявлення, дії, замовляння та ін.)" [27/1.1, р. 24].

наук Агнеш Семеркені. Семеркені є укладачем фундаментального видання "Прислів'я і приказки", що вийшло у видавництві "Осіріс" і має обсяг понад 1400 сторінок¹ [39].

Аналіз фольклорних текстів вивів на новий рівень студії усності та писемності раннього періоду нового часу. З'явилися нові теми, напр., поховальні плачі у XVIII ст., останні сільські канторські плачі. Укладено збірку дитячого фольклору.

На основі "Архіву народних вірувань" готують "Енциклопедію народних вірувань", а в її межах здійснюють підготовку бази і покажчиків "Мотивів угорської міфології" та "Релігійних мотивів". Укладено базу даних під назвою "Процеси над відьмами у XVII-XVIII столітті", збирають також етнологічні матеріали про відьом, шаманізм. Розглядають тематику "Сон-видіння-екстаз", такі явища, як мертві та живі, смерть і потойбічне життя, із залученням відомостей із психології, історії релігії тощо.

Народними віруваннями, демонологією, відьомством в Інституті багато років поспіль займалася Ева Поч, яка нині працює на кафедрі етнології та культурної антропології Печського університету. Серед її праць, до прикладу, монографія "Чарівники, демони, відьми" ("Tündérek, démonok, boszorkányok", 1989), розділ про народні вірування до шостого тому "Угорської етнографії" [37; 38, р. 527-692] та ін. Е. Поч є засновником Архіву народних вірувань, організатором досліджень до "Енциклопедії угорських народних вірувань" (із 1996), головним редактором видань Печського університету "Studia Ethnologia Hungarica" та "Fontes Ethnologiae Hungaricae", організатором кількох міжнародних конференцій.

В Інституті спостерігається зацікавлення міфологією та фольклором євразійських країн, Уральського регіону, далекохідним і американським шаманізмом. Так, 1993 р. відбулася конференція про шаманізм, яку організувало "Міжнародне товариство досліджень шаманізму" (International Society for Shamanistic Research) у Будапешті. Підготовлено видання "Енциклопедія Уральської міфології" (Encyclopedia of the Uralic Mythologies, 1993-2002).

Багато років питанням шаманізму присвятив колишній директор ІЕД Мігай Гоппал, який опублікував низку матеріалів і досліджень; у колі його інтересів також семіотика, народна медицина, символіка усної словесності [20; 21]. М. Гоппал обстоює значущість народних традицій і фольклору в наш час. Він, зокрема, пише у книзі під

¹ 2009 року в серії "Бібліотечка угорської мови" з'явилася найоб'ємніша з існуючих досі збірка угорських паремій під назвою "Прислів'я і приказки", яку підготувала А. Семеркені. Семеркені вивчає паремії з кінця 1960-х років, постійно наголошуючи на застосуванні логіко-семантичних, семіотичних і прагматичних підходів. Своїм завданням вона поставила з'ясування того, "що означають паремії, яка їх роль і вага у мові".

Матеріал у книзі А. Семеркені подано за ключовими словами в алфавітному порядку. Ключове слово загалом репрезентоване першим у паремії іменником чи дієсловом. Керуючись загалом цим принципом, дослідниця за потреби відходить від нього, так, це може бути місцева назва. Словникова стаття починається словом у формі розмовної мови, тобто відомій, вживаній. Після тематики йде дослівне пояснення взірця, а далі його жанрова приналежність. Її визначення є доволі складною справою, оскільки слід враховувати зміст, форму, історію, стилістику, поширення творів та ін. У вступному слові Семеркені дає дефініцію паремій: це прислів'я та їх піджанри: максими та сентенції; приказки, зокрема метеорологічні, господарські; прості приказкові порівняння; порівняння; конвенційні вирази і велеризми. Дослідниця вказує також і те, з якої мовної версії походить пункт словникової статті. Так, вона виокремлює давні, розмовні, діалектні і простонародні форми, позначаючи також їхню частотність, вживаючи позначки: частий, відомий, рідкісний, втрачений. Все це проілюстровано прикладами, які слідує у хронологічному порядку. У кінці словникової статті авторка аналізує образні поняття, можливості вживання творів та їхню стилістичну якість.

назвою “Фольклор і традиція” (2004): “В Європі, що дедалі більше об’єднується – і в глобалізованому світі – є необхідність в індивідуальному, в етнічному, так би мовити, збереженні національних прикмет, бо з їхнім зникненням світ стане безбарвнішим” [22, р.10]. М. Гопшпал став засновником Європейського інституту фольклору, що діє з 1998 року за підтримки ЮНЕСКО¹.

З-поміж працівників Інституту потрібно відзначити також: Ілдіко Ландграф (дослідження та класифікація переказів, локальні сподади, фольклор періоду правління Габсбургів, 1848–1849 рр.), Каталін Бенедек (народна казка, фольклор нацменшин), Давіда Шомфаї Кару (іслам, дослідження фольклору та народних вірувань Середньої і Центральної Азії (киргизи, казахи) та Сибіру); Ілдіко Кріштоф (історична антропологія: менталітет, комунікація; демонологія); Еву Мікош (перекази, усні оповідання, лубкова література, народність, фольклоризм); Каталін Югас (спосіб життя, етнографія міста, ремесла, дитячий фольклор, святкові ритуали великого міста, народна медицина) та ін. Співробітники Інституту поєднують наукову працю з викладацькою.

Велику увагу приділяють дослідженням сучасності. Із застосуванням етнографічної методи та досягнень суспільної антропології було простежено зміни в сільському суспільстві поселень Варшаня, Нодрагшіпека, а згодом трансформації моральних цінностей та форм поведінки в Жомбо, а також в Йоршегу, зміну менталітету в Кішуйсаллаші та ін.

Про це та інші плани Інституту в “Концепції щодо реалізації наукової програми Інституту етнографічних досліджень УАН” зазначає його директор Балаж Балог: “Поряд з особливо важливими працями Інститут відповідно до своїх наукових концепцій планує виконання наступних завдань, що ґрунтуються частково на збирацькій роботі (ще не відкриті території, а також повторні польові дослідження з нових позицій); частково на відкритті письмового, предметного та візуального матеріалу архівів, музеїв, книгозбірок, це передусім:

- дослідження суспільно-історичних явищ і сучасних змін в суспільстві та культурі Карпатського регіону і за його межами в східно-центрально-європейському, тобто європейському контексті;
- віднайдження джерел матеріальної і духовної спадщини, систематизація за базою даних, вивчення, тлумачення, дослідження питань традиційності;
- вивчення творів словесного фольклору (казки, перекази, інші жанри), вірувань і обрядів, створення їх баз даних;
- студії позаєвропейських народів і загальноетнологічні дослідження;
- серед науково-організаційних завдань Інституту є редагування багатьох видань, що стосуються всієї спеціальності, підтримання зв’язків з угорськими і закордонними етнографічними установами, організація конференцій, наукових дискусій, а також прилучення до міжнародних дослідницьких програм” [10, р. 4]. Дослідник констатує, що суспільні трансформації, які є наслідком змін в європейському суспільстві, зростання темпу зникнення селянства, акультурація, а також глобалізація, спонукають до зміни теоретичних

¹ Інститут зосереджує увагу на проблемах ідентифікації, документації, збереження, поширення і захисту європейської традиційної культури (включно з тереном науки, освіти, образотворчого мистецтва). Його метою є збільшення міжнародної співпраці, взаємообмін знаннями, стимулювання ширшого визнання урядом цінностей традиційної культури, підвищення професіоналізму в царинах, пов’язаних із традиційною культурою, поліпшення якості життя суспільства завдяки глибшому усвідомленню самоідентифікації, виховання взаємоповаги між етнічними групами і народами, підвищення культури творчості. Плідною є й діяльність Європейського інституту фольклору на книговидавничій ниві, це зокрема серії “Folklor”, “Örökség” (Спадщина), “EFI Communicationes”, число книжок на сьогодні перевершило сто назв.

поглядів, методологічного оновлення теренів угорської науки, що має на меті готовність до аналізу нових суспільних процесів та явищ” [1, с. 89].

Водночас Б. Балог не применшує цінності фольклору. Згадуючи комплексні суспільно-етнографічні дослідження поселень Нодрагшіпек та Варшань, що проводилися в 70-х роках і мали на той час новаторський характер, він закликає науковців до повторного обстеження фольклору місцевості задля порівняння його з попередніми записами: “Нині очікуємо проведення нового дослідження Ноградшіпека з фольклору, спільно з методологічними висновками. Здійснені 30 років тому дослідження, опубліковані в масивній книзі, репрезентують фольклорні скарби типового, “середнього” угорського села 1970-х років. Унаслідок глибоких суспільних змін, яких зазнало суспільство, зараз тут можна виявити цілком інший фольклор і, вивчивши відмінності, з’ясувати приховані риси трансформації, внутрішню динаміку. Подібне дослідження було здійснено в недавньому минулому у Варшані, його соціоантропологічні результати можна з повним правом зіставити з висновками планових студій Ноградшіпека. Було би непогано, якби в повторних дослідженнях разом із відділом фольклору взяли участь співробітники відділу етнографії суспільства” [1, с. 91].

Директор ІЕД також порушив питання про дослідницький план, що оцінює становище поколінь і реалізує усталені погляди. У його межах учасники можуть вивчати, тобто продовжувати вивчати, спираючись на попередні факти – прошарки культури дітей, молоді (дитячий фольклор, субкультура молоді), старих людей у локальних спільнотах. Останні студії мають особливе значення, оскільки люди живуть у старіючому суспільстві, і їх відсоток по всій Європі зростає.

Б. Балог зауважує, що внаслідок суспільного перетворення вивчається значущість досліджень міської етнології, що може в наступні десятиліття перетворитися в один із найперспективніших напрямів. На його думку, на цьому терені вся наука країни має великі заборгованості, хоча не слід забувати, що соціалістична ідеологія упродовж століть значно впливала на атмосферу цієї дослідницької галузі. Інститут етнографічних досліджень для нагальної ліквідації цієї прогалини залучив фахівців, основним завданням яких є дослідження способу життя мегаполісу, промислового робітництва, міської культури. Дана дослідницька тема порушує питання становища молоді, міських прошарків, робітничої і міської громадської культури. Етнографічні методи можна далекосяжно застосовувати до нових занять, моди, повсякдення міста і міських звичаїв, що доводять численні високого рівня праці міжнародної наукової спільноти [1, с. 92].

У зв’язку з посиленням в останні роки націоналізму директор ІЕД наголошує на дослідженні сьогодення етнічних і рідномовних осередків різного рівня, серед них націй, нацменшин, діаспори, конфесійних груп: “Інтерес до регіональних і локальних культур, як і очікувалося, лише підсилює інформаційний вибух наших днів і змішання культур та конфронтації, що виникають з цього. Неабияке значення ця проблематика може набувати стосовно географічно і політично розділеного мадярства, якому властиве подальше розмежування, роздрібнення, та водночас можна спостерігати й інтеграційні явища. Важливість регіональних досліджень мотивує також те, що серед центральноєвропейських регіонів є значною нерівномірність модернізації” [1, с. 93].

Інститутові належить видання низки колективних синтетичних праць. Нещодавно завершена ще одна фундаментальна робота – “Угорський каталог казок” (Magyar Népmese Katalógusa – скорочено MNK) у 10 томах (1978–2001). Цей Каталог є найповнішим з існуючих раніше й, окрім друкованих джерел, містить також архівні та рукописні матеріали, літературно оброблені казки, переклади, покажчик сюжетів англійською мовою тощо [25].

Кожен із томів побудований таким чином: вступне слово, покажчик типів, далі сам каталог за системою Аарне-Томпсона, використані джерела, бібліографія,

список скорочень. Додано короткий показчик сюжетів англійською мовою, окремі видання містять також географічний показчик. Подача матеріалу є якнайповнішою. До прикладу, у “Каталозі чарівних казок” знаходимо, крім друкованих джерел, публікації в журналах, архівний матеріал, рукописні джерела, літературно оброблені казки, переклади, а також паралельно вказано зарубіжні видання казок. Окремі томи складають казки про тварин, чарівні, легендарні, новелістичні, жартівливі, анекдотичні, формульні та ін. Останній том містить узагальнювальну бібліографію та бібліографію репертуарів циганських казкарів (Циганські казкарі. Бібліографія репертуарів).

Ще раніше в Інституті було підготовлено також каталог народних переказів (І. Добош, І. Бігарі, І. Надь та ін.), зараз над їх розширенням працює З. Мадяр, який підготував план каталогу історичних переказів, що невдовзі має вийти друком¹.

¹ КАТАЛОГ УГОРСЬКИХ ІСТОРИЧНИХ ПЕРЕКАЗІВ

I. Перекази про заснування.

A. Заснування батьківщини, мандрівка до нової батьківщини. B. Виникнення етнічних груп, переселення. C. Перекази про заснування місцевостей. D. Заснування володінь. E. Сім'я, сімейна назва, дворянське ім'я, походження герба. F. Заснування / будування замку. G. Заснування / будування церкви. H. Заснування / будування інших культурних явищ. J. Перекази про пагорби. K. Перекази про джерела. L. Походження свят, святкові обітніці. M. Будівельна жертва.

II. Герої, історичні особи. 1. Національні герої.

A. Аттіла та гуни; B. Герої гонфоглалашу та епохи мандрівок; C. Король Іштван Святий; D. Король Ласло Святий; E. Інші святі, правителі і герої часу Арпадів; F. Король Бела IV; G. Інші правителі і герої угорського середньовіччя (XIV–XV ст.); H. Король Матяш; J. Правителі і герої турецького часу (XVI–XVII ст.); K. Родина Баторі; L. Ференц Ракоці II; M. Лайош Кошут; N. Шандор Петефі; P. Інші герої XVIII–XIX століття; Q. Правителі і герої Габсбурги; R. Герої XX століття.

III. Герої, історичні особи. 2. Тематичні групи.

A. Основні типи героїчних переказів; B. Герої – переможці драконів; C. Герої -богатири; D. Жінки-героїні; E. Амбівалентні герої. 1. Язичники, еретики; F. Амбівалентні герої. 2. Тамплієри (червоні брати); G. Негативні герої. 1. Відомі супротивники; H. Негативні герої. 2. Зрадники; J. Втілені герої. 1. Реліквії святих; K. Втілені герої. 2. Свята Корона.

IV. Війни, битви, визвольні війни

A. Основні типи; B. Завойовницькі війни; C. Вітчизняні війни. 1. (Коло татарсько-турецьких переказів); D. Вітчизняні війни. 2. (Перекази турецького світу); E. Вітчизняні війни. 3 (Інші); F. Війни за незалежність; G. Світові війни; H. Громадянські війни; J. Релігійні війни, релігійна боротьба; K. Селянські повстання, революції; K. Конфлікти місцевого характеру; M. Знамення воєн, битв; N. Передбачення, есхатологічні пророцтва.

V. Легенди (Перекази релігійної тематики)

A. Перекази про святі місця, церкви; B. Перекази про святі образи, скульптури; C. Перекази про вівтарні святині; D. Перекази, пов'язані з реліквіями; E. Перекази про хрести; F. Перекази про дзвони; G. Перекази про джерела; H. Чудесне зцілення, прослуховування молитов; K. Сліди на скелях; L. Інші знаки, проявлені чарівним способом; M. Попередньо невлаштована доля; N. Привиди; P. Оповіді про сни, видіння релігійної тематики; Q. Ангели; R. Святі, люди святого життя; S. Інші перекази релігійної тематики.

VI. Гріх і гріховність

A. Перетворення в камінь; B. Занурення; C. Порушники свят. 1. Порушники свят згідно з днями обезбоження. 2. Порушники згідно зі способом покарання; D. Караючий удар блискавки; E. Гріх не лишається непокараним; F. Прокляття і піст; G. Покарання за фальшиву присягу; H. Покарання через богохульство; K. Покарання через порушення правила / табу; L. Поховання гріховної людини; M. Гріховне карається в померлому; N. Інші гріхи і покарання.

Співробітники Інституту та багатьох інших установ – загалом понад сотня авторів – брали участь у написанні іншої важливої синтетичної праці енциклопедичного характеру, яка давно була на часі – “Угорського етнографічного словника” (“Magyar Néprajzi Lexikon”), скорочено MNL (1977–1982) [26]. Серед спеціалістів, які готували Словник, окрім співробітників Інституту, такі відомі вчені як: Едіт Фел, Бела Гунда, Дьордь Мартін, Бен’ямін Раєцкі, Іштван Талаші та ін.

Найбільша частина матеріалу Словника пов’язана з періодом поміж 1880 та 1940 роками. Власне, тут подано стисло сформульовані відомості про доіндустріальне угорське суспільство та культуру. Поряд із селянським прошарком є в ньому відомості про традиційні ремісників, шахтарів і промислових робітників. Величезний, передусім етнографічний, фольклористичний, а також історичний, музичний та інший матеріал уміщено за словниковим принципом, тож певне ім’я, явище чи термін можна легко відшукати. Словникова стаття містить посилання на інші статті, яке виділено курсивом, у кінці подано літературу та прізвище автора. Надзвичайно збагачує словник великий ілюстративний матеріал – фотографії, малюнки, кольорові чи чорно-білі, що допомагає в опануванні матеріалу, розкритті, унаочненні певного явища. Загалом сюди вийшло 8 000 статей та 5 000 ілюстрацій.

У 2011 р. завершилася публікація фундаментальної багатотомної праці “Угорська етнографія” у восьми (фактично, в дев’яти) томах (1988–2011) [27], що є найбільшою нині працею з етнології та фольклору Угорщини. Голова редакційної колегії (до неї ввійшли такі відомі вчені як І. Балашша, Т. Дьомьотер, Л. Вардяш, Т. Гофер та ін.) академік Аттіла Паладі-Ковач – відомий учений, етнолог, музеолог, педагог, спеціаліст в галузі народного господарювання, етнографічної картографії, народної історії, етнології нацменшин Угорщини, внутрішніх міграцій XVIII–XIX ст., зокрема місцевих українців-русинів¹.

VII. Розбійницькі перекази

А. Основні типи і мотиви розбійницьких переказів; В. Національний розбійник (Шандор Ружа); С. Інші відомі розбійники і особи поза законом; Д. Грабіжники, грабіжницькі історії; Е. Ритуальні вбивства; Ф. Поїдання людей.

VIII. Перекази про скарби

А. Місця знаходження скарбів; В. Час знаходження скарбів; С. Знаки захованих скарбів; Д. Схованки, заховування, розміщення скарбів; Е. Охоронці скарбів; Ф. Пошуки скарбів, наведення на скарби; Г. Прокляті скарби / нещастя під час пошуків; Н. Невдалі пошуки скарбів; К. Вдалі пошуки скарбів, щасливе віднайдення; Л. Види захованих скарбів.

IX. Інші перекази географічного та історичного характеру

А. Виникнення просторових елементів; В. Доісторичні часи; С. Історичні згадки 1. Д. Історичні згадки 2; Е. Перекази про підземні ходи; Ф. Відомі дерева; Г. Відомі географічні місця; Н. Інші, пов’язані з географією перекази; К. Перекази любовного змісту; Л. Інші (місцеві) перекази.

X. Покажчик і бібліографія

Основні типи переказів і мотивів. Запис конкордації. Бібліографія [32, р. 102–104].

¹ Паладі-Ковач у своїй праці [35] розглянув історію українських поселень у XVIII–XIX ст. на території північно-східної Угорщини, а саме сучасних областей Боршод-Абауй-Земплен і Саболч-Сатмар. На його думку, міграції українців-русинів в Угорщину не мали масового характеру. Своєрідність їх полягала в тому, що невеликі групи українців вклинювались у компактні поселення словаків та угорців. Унаслідок цього їхні етнічні, мовні риси часто асимілювались. Паладі пише, що в XV–XVI ст. на території Угорщини не було постійних поселень українців-русинів. Їхні міграції почалися в XVII ст., однак більших масштабів вони набули в другій половині XVIII ст. Учений із різних статистичних, історичних та краєзнавчих джерел подає відомості про зафіксовані поселення українців у різних місцевостях країни. Це зокрема дані австрійського етnologа та історика Германа Ігнатія Бідерманна, Самуеля Боровського, Елека Фенеша, які наводять дані щодо чисельності народонаселення, перераховують села з

Матеріали до книг “Угорської етнографії” готувало 115 авторів, загальна кількість сторінок – 8330. Томи видавалися за станом готовності. Структура і подання матеріалу в томах є традиційною для етнографічної науки, це – структура суспільства, матеріальна культура (господарювання, ремесла, спосіб життя), фольклор (уснопоетична творчість, народна музика, народний танок), а саме: Т. I. 1. Край. Народ. Історія (2011); Т. I. 2. Край. Народ. Історія : періоди угорської народної культури (2009); Т. II. Господарювання (матеріальна культура 1) (2001); Т. III. Ремісництво (матеріальна культура 2) (1991); Т. IV. Спосіб життя (матеріальна культура 3) (1997); Т. V. Угорська уснопоетична творчість (фольклор 1) (1988); Т. VI. Народна музика – народний танок – народна гра (фольклор 2) (1990); Т. VII. Народні обряди. Народні вірування. Народна релігійність (фольклор 3) (1990); Т. VIII. Суспільство (2000). Кожен із томів містить додатки, а саме: бібліографію, список скорочень, покажчик місцевостей, імен, регіонів, перелік ілюстрацій, карт, малюнків, таблиць, рукописів.

Розлогий том “Népköltészet” (Усна народна творчість) містить 880 сторінок. Головним редактором тому й автором кількох розділів до нього є відомий угорський вчений Лайош Вардяш. Його двотомна праця “A magyar népballada és Európa” (Угорська народна балада і Європа, 1976) свого часу викликала чимало дискусій, адже він доводив, що переважна більшість європейських балад має французьке походження і шляхом запозичення потрапила до інших країн. Із його пізніших робіт слід назвати монографію про народну музику угорців [42]. Цікавим є розділ Вардяша про народну лірику у згаданому томі, де він спершу аналізує групи пісень за темами, далі за формою, зовнішньою структурою (повторення рядків, рима, рефрен), а потім за внутрішніми формальними ознаками (символіка, образи природи, ірреальні та сюрреалістичні картини, діалогічне зображення, експресивний стиль тощо). Надалі Вардяш подає огляд історичного розвитку народної лірики.

Досить лапідарним є огляд обрядової поезії відомої дослідниці від Текли Дьомьотьор (вона вже пішла з життя, 2014 року святкували 100-річчя від дня її народження), адже основний матеріал увійшов до іншого тому серії. У розділах про народну прозу йдеться про зв'язок різних жанрів (міф та етимологічний переказ, казка й переказ тощо). У розділі про казку (І. Бано) розглянуто місце, час, людину, суспільство у казці, проаналізовано її історичну багатозначність та міжнародні зв'язки. Бано виокремлює також такі поняття як естетика тотожності й несподіваного в усній оповіді, вміщує відомості про умови виконання казки, творчу майстерність оповідача. Цікавий матеріал знаходимо в розділі про зв'язок казки з віруваннями, тут зіставлено дійових осіб із різних жанрів, розглянуто міфологічних персонажів часів угорської спільноти та пізнішого походження, які порівнюються з персонажами вірувань інших народів. У розділі “Анекдоти” (І. Шандор) йдеться про специфіку жанру, його форму і виконання, споріднені жанри, а також про історичні прошарки анекдотів.

українськими мешканцями. Водночас українці доволі швидко асимілювалися з угорцями й особливо зі словаками. Паладі, підсумовуючи всі ці дані, робить висновок, що на середину ХІХ ст. більшість українського населення перебувала у стані двомовності. Усього на той час існувало приблизно 40 поселень, де українці склали значні групи. Вже тоді спостерігалася тенденція до стагнації. У другій половині ХІХ ст. асиміляція пришвидшилася, однак, на думку академіка, до сьогодні не завершилося мовне та культурне уподібнення українців-русинів до численніших етнічних спільнот.

У своїй книзі “Етнографи – відкривачі національних спільнот” [36] Паладі зібрав роботи перших дослідників-аматорів (перша половина ХІХ ст.) неугорського фольклору та етнографії країни, частина яких опублікована вперше. Українцям присвячено огляди Мігая (Михайла) Дулішковича, Яноша Бенцура, Габора Бартока.

Триває підготовка нових синтетичних видань, зокрема “Словника угорського фольклору” (Magyar Népköltészi Lexikon), над яким фольклористи Інституту працюють з 2010 р. Уже згадувалося про видання в 1977–1982 роках “Угорського етнографічного словника”, відтак наукові результати останніх десятиліть вимагають розширення, доповнення, надто в укладанні теоретичних статей. Тому науковці Інституту поставили своїм завданням новочасне трактування основних понять і термінів фольклористики (напр., фольклор, уснопоетична творчість, традиція, усна традиція, усність, збирання фольклору, архів, достовірність), а також з’ясування, чи здатні термінологія і метода фольклористики слідувати сучасним змінам у фольклорі, і якщо так, то яким способом. Фольклористи Інституту збирають, систематизують традиційні жанри фольклору, досліджують їхню роль і здатність до пристосування у нових умовах упродовж майже 150 років, що минули від утворення напряму наукових досліджень. Простежують явища фольклоризму і фольклоризації.

Окрім традиційних тем, увагу звертають на поширення останнім часом таких фольклорних явищ як, наприклад, *смс* і *Інтернет-фольклор*. Так званий е- фольклор порушує чимало теоретичних, понятійних і методологічних проблем. Працівники Інституту працюють над укладанням анотованої бібліографії електронного фольклору. Підготовчим працям до Словника присвячене число “*Etno-lor*” за 2013 рік, після оглядів окремих жанрів задля ілюстрації тут наведено приклади тлумачення термінів у майбутньому Словнику. Подаємо один з них¹.

¹ **Інтернет-фольклор:** В останню чверть ХХ ст. комунікацію на новий рівень вивела світова електронна революція, паралельно з цим у *міському фольклорі* з’явилося якісно відмінне від попередніх фольклорне середовище (*електронний фольклор*). Із завоюванням простору персональними комп’ютерами і збільшенням значення та технічних можливостей комунікації через електронну пошту, на нашій батьківщині вже в 1990-х роках Інтернет та електронна пошта стали першорядним засобом передачі вже не лише текстових повідомлень, а й статичних та динамічних образів. У наш час важливими теренами модерної оповіді вважають різноманітні Інтернет-форуми, списки листувань і чати. Поширювані через Інтернет словесні і образні жарти, вигадки, міські перекази (*сучасний переказ*) чи, наприклад, привітання зі святами (*привітання з іменинами, новорічне привітання*), є такою невідворотною і багатою цариною для фольклористів, яка передбачає перегляд традиційної збирацької методології. Особливої уваги заслуговує ланцюжок електронних листів, віртуальним продовженням якого є традиційний ланцюжок Святого Ангала чи удачі (*ланцюжковий лист*). До складнощів фольклорного збирання у віртуальному середовищі (*збирач, збирання, збирання текстів, збирання уснопоетичних текстів, фіксація тексту, текстове повідомлення*), окрім тісного зв’язку з технічними умовами, належить і той факт, що в онлайн-середовищі ми ніколи не можемо мати повної певності в особі наратора, зважаючи на те, що в Інтернеті кожен наділений специфічною віртуальною ідентичністю. (Що стосується інформатора, то з часів *школи дослідження особистості* знаходження обов’язкових фіксованих даних є неможливим із самого початку. Часто замість імені можна побачити обране ім’я чи прізвище, аж ніяк не вік). Однією з найпопулярніших форм вияву поширюваного через Інтернет фольклору в наші дні є текстові і образні жарти (“електронний jokes”, *жарт*). Самостійну форму візуальних рішень становлять віртуальні монтажі образів (*жарти загалом*), створені софтвером під назвою Adobe Photoshop, що дає назву поняттю, метода редагування якого ґрунтується переважно на гумористичних маніпуляціях з картинками. Таким чином розроблені і поширювані креативи у світовій фольклористиці називаються фотопопом, узагальнено “*Photoshoplore*”. Актуалізований в Інтернеті автор фольклорних творів (*творець, авторство*) невідомий, поширюється від користувача до користувача, легко змінюваний завдяки розповсюдженості технічних можливостей, тому живе у варіантах, а з огляду на функцію характерно реагує на актуальну тему. Через ці властивості фольклор, що існує в електронній писемності, є ближчим до усності, ніж фольклорні твори, що живуть у традиційній писемності (*напис, уснопоетична творчість у написах, селянська писемність*).

Англійською мовою в Угорщині готують багатотомне видання “Енциклопедія угорської народної культури” (“Encyclopaedia of Hungarian Folk Culture”) обсягом 80 друкованих аркушів, що буде першим виданням підсумкового характеру та продемонструє здобутки угорської етнографії, фольклористики й антропології зарубіжним дослідникам і широкому загалу. На підході багатий ілюстраціями репрезентативний перший том, який в узагальненій формі міститиме найновіші здобутки угорської етнографії, фольклористики й антропології. Нове трактування тут отримують поняття: народна культура, популярна культура, масова культура, традиція, фольклор, автентичність. Головні редактори і редактори розлогих фахових узагальнень є провідними та старшими науковими співробітниками Інституту.

Публікації Інституту є численними і різноманітними, щороку тут друкують десятки колективних та індивідуальних монографій. Виходять друком три періодичні видання, зокрема, двічі на рік з 1950 року “Acta Ethnographica Hungarica”, у якому подають роботи іноземними мовами, переважно англійською та німецькою. Багато років поспіль головним редактором видання був Габор Барна, завідувач кафедри етнології та культурної антропології Сегедського університету, нині ці обов’язки перебрала на себе завідувач відділу історичної етнографії ІЕД Агнеш Фюлеміле. Рубрики: kleindenkmale; communications; commemoration; reviews; religion, integration; strategy, add mass culture; studies in musicology; various studies; conference; openair muzeums in Europe in the 21 century.

Із 1968 р. виходить щорічник “Народна культура – народне суспільство” Népi Kultúra – Népi Társadalom, головними редакторами якого в різні періоди були Дюла Ортутаї, Тібор Бодрогі, Аттіла Паладі-Ковач, Мігай Гоппал. Свого часу тут публікували статті про етнічні групи Угорщини. 2005 р. часопис перейменовано на “Етно-знання” (Ethno-lore). У щорічнику вміщено такі рубрики: контексти фольклорних творів; від Кавказу до Кореї; шаманізм; історія і рецепція досліджень; репрезентація краю, господарство, місцева історія; у фокусі; рефлексії; суспільство на зламі століть; використання простору та екологія; ідентифікація і політика; суспільство і зміни; текст, образ, ритуал; Сибір. Широко репрезентовано східні дослідження, це, зокрема, статті М. Гоппала, Давіда Шомфаї Кари про шаманізм, П. Вереша про етногенез угорців та ін. Щорічник є якісним, гарно оформленим, презентабельним виданням, його головним редактором нині є Балаж Балог.

У книжковій серії “Етнографічні праці” (Néprajzi Tanulmányok) за редакцією А. Семеркені появились друком понад двадцять невеликих розвідок монографічного характеру. Праці співробітників Інституту виходять у таких серіях, як “Фольклорний архів” (“Folklór Archivum”), значна частина якого присвячена угорським обрядам, звичаям та віруванням із різних регіонів країни та поза її межами, є тут праці про фольклор угорців Америки, а також величезний том угорських переказів під редакцією Шандора Бошняка (1100 історичних переказів, 2001 р.).

Упродовж останніх десяти років в Інституті активізувалася робота над циганознавчими студіями, побачили світ понад 10 видань серії “Праці з циганознавства” (“Cigányisztikai Tanulmányok”), переважно казки з різних регіонів Угорщини, репертуарні збірники талановитих казкарів. Це, приміром, книга відомої дослідниці

Літ.: Laineste, Liisi: Researching Humor on the Internet. *Folklore: An Electronic Journal of Folklore* 2003, 25. 93–97; Kibby, Marjorie, D.: Email Forwardables. *Folklore in the Age of Internet*. New Media & Society 2005, 7.6. 770–790; Brednich, Rolf Wilhelm: www.worldwidewitz.com. *Humor im Cyberspace*. 2005, Freiburg – Basel–Wien; Meder, Theo: Internet. In Haase, D. (ed): *The Greenwood Encyclopedia of Folktales and Fairy Tales II*. 2008, 490–494. Westport, Connecticut–London; Blank, Trevor J. (ed.): *Folklore and the Internet. Vernacular Expressions and a Digital World*. 2009, Logan; Uő.: *Folk Culture in the Digital Age. The Emergent Dynamics of Human Interaction*. 2012, Logan. *Domokos Mariann* [12, p. 398–399]

угорських прозових жанрів фольклору з Румунії Ольги Надь “Хлопчик-чаклун Віллаші : Мезьобандські, сучагські та мерайські циганські казки” (Будапешт, 1996).

У серії “Тематичні праці з антропології” (“Occasional Papers in Anthropology”) побачили світ видання з етнології, культурної антропології не лише з території Угорщини, а й з інших, екзотичних країн, зокрема Нової Гвінеї тощо. Колектив авторів підготував підбірку бібліографії з угорської етнології, укладеної за допомогою спадщини Тібора Бодрогі (укл. З. Ковач, М. Шаркань, Г. Вардяш – Будапешт, 1991). Питання етногенезу та етнічної історії угорців розглядає Петер Вереш. Зауважимо, що основні студії етнологічного відділу від часу його виникнення були присвячені переважно регіону Середньої та Близької Азії, що в першу чергу зумовлено походженням угорського народу. В епіцентрі вивчень – етногенез, давня історія, давні вірування, міфологія. В Інституті зберігається архів шаманізму Вілмоша Діосеті, доповнений матеріалами інших вчених.

У серії “Фольклор і традиція” (“Folklór és Tradíció”) опубліковано переважно матеріали конференцій з 1987–1991 років, присвячених словацько-угорським та угорсько-сербсько-хорватським етнографічним зв'язкам. Усього відбулося п'ять таких конференцій, остання з них у 1991 році. Матеріали конференцій підготувала та видала дочка відомого музикознавця Лайоша Кішша, дослідниця фольклору сербів, хорватів та словенців Угорщини Марія Кішш, яка свого часу оприлюднила підсумкову монографію з цих питань під назвою “Сербські та хорватські обряди вздовж Дунаю” [23].

У серії “Спосіб життя та традиція” (“Életmód és Tradíció”), що раніше виходила у світ під редакцією Паладі (1988–2008 рр.), а нині Аніко Баті, нараховує 13 томів, тут з'явилися публікації, присвячені способу життя угорців. Кілька книг з'явилося під гаслом “Угорська етнологія” (“Magyar Etnológia”)¹. З інших цікавих видань Інституту потрібно назвати роботи про традиційні професії, усього опубліковано понад 10 книг під загальною назвою “Поцінування праці майстрових людей” (“Az mester emberek míveinek árazása”).

Від самого початку створення Інституту велику увагу приділяли конференціям. Так, з 1985 по 1990 роки щороку проводили 4–5 конференцій, після 1991 їх число зменшилося до 2–3. Метою таких наукових форумів є надання можливості вченим різних угорських інституцій репрезентувати свої наукові напрацювання і в такий спосіб прилучитися до міжнародного наукового життя. Навесні 2001 р. в Будапешті було проведено дві важливі міжнародні конференції, велику роль в організації яких відіграли співробітники Інституту, зокрема І. Кріза та А. Паладі-Ковач. Це 34-а Міжнародна баладна конференція та VII Міжнародний конгрес Товариства досліджень етнології та фольклору (SIEF) під назвою “Час. Місце. Переміщення”. У конференціях брали участь науковці ІМФЕ ім. М. Рильського НАНУ Л. Вахніна, Л. Мушкетик, О. Бріцина, І. Юдкін.

Інтердисциплінарний характер мала серія конференцій, які провели дослідники народних вірувань. Ці матеріали появилися згодом під назвою “Студії про трансцендентне” (“Tanulmányok a transzcendensről”) за редакцією Еви Поч. В останні двадцять років значним фольклористичним досягненням стало проведення серії конференцій з етнографії релігії під назвою “Народна релігійність у Карпатському басейні” (“Népi vallásosság a Kárpát-medencében”), що були теж оприлюднені в низці видань під редакцією Емьоке Ш. Лацкович.

¹ 2015 року книговидавництво “Mundus Novus” розпочало видання щорічника “Ethnologia”, підтримуваного Африканським товариством Угорщини і Латиноамериканським об'єднанням. Часопис заплановано як між- і мультидисциплінарне видання. Першочергово тут репрезентовано такі галузі: етнографія, етнологія, культурна антропологія, історія, мовознавство, літературознавство, релігійні науки, орієнталістика, дослідження давніх віків, єгиптологія, арабські/ісламські та фіно-угорські студії, музикознавство та ін. З погляду ареалу переважатимуть студії про світ поза Європою (див. угорське трактування слова “етнологія”), та можуть залучатися і праці на європейську тематику.

Багато фольклористичних проблем стали предметом обговорення інтердисциплінарних конференцій, як-от: питання часу та простору в народній культурі, міфологія в наші дні, еротика у фольклорі, класифікація народних вірувань, питання комізму, баладні дослідження.

Упродовж останнього десятиліття ІЕД зорганізовано кілька конференцій із порубіжної тематики фольклору та інших царин духовної культури. Це міждисциплінарна серія “Фольклор в історії угорської культури”, де розглянуто зв’язок усної словесності з близькими видами мистецтва, фольклористики – із близькими науками, їх точки дотику, взаємовпливи, тут застосовано новітні інтердисциплінарні, інтертекстуальні підходи. Спершу відбулася конференція “Фольклор і література” (2004), далі “Фольклор і візуальна культура” (2005), “Фольклор та історія” (2006), “Фольклор і музика” (2007) і “Фольклор і мова” (2008). Матеріали опубліковано в об’ємних збірниках [13; 14; 15; 16; 17], усього опубліковано 157 праць на 2000 сторінках.

На форумах розглянуто проблеми, якими найбільше цікавилася угорська фольклористика та суміжні науки в першому десятиріччі нашого століття. Однією із найважливіших стало саме поняття *фольклор*, його близькі терени, такі як напівнародна творчість тощо, та поряд із цим інші – від дворянської усної традиції до “міського народного мистецтва”. Прозвучали думки і про недостатньо з’ясоване питання *достовірності* фольклору, а також *вигаданої традиції*. Нові думки висловлено щодо понять *канону*, *усності і писемності*, *усна народна творчість – популярна творчість – професійна творчість*. Ішлося також про окреслення нових кордонів жанрів і розмивання кордонів поміж окремими жанрами, до прикладу такі *перехідні області* як напівнародна література.

Е. Мікош згадала про випадки розмивання понять усна традиція – народна традиція – фольклор. Вона розмежувала їх згідно з таким визначенням: “*Усна традиція* є показником опосередкування традиції, *народна традиція* стосується суспільної приналежності носіїв, у той час як вираз *фольклор* означає, у першу чергу, та не винятково, такі словесні і традиційні, зі стійкою – як загалом вважають – структурою, сюжети і мотиви жанрів (далі мелодії та ін.), що існують у варіаціях, а також складають типи”.

Свого часу Інститут етнографічних досліджень вибудував мережу зв’язків із подібними інститутами колишніх соціалістичних країн на основі договорів поміж Академіями наук (Польща, Україна, Росія, Словаччина, Чехія та ін.), Інститут брав також участь у низці спільних проєктів тогочасного Міжнародного Карпато-Балканського Комітету. Уже в 1980-х роках з’явилася можливість спільної праці з американськими ученими, співробітники Інституту, зокрема, вивчали американських угорців (Балаж Балог). Сприятливі умови було створено для співробітництва з фінським Інститутом етнології з метою організації конференцій та публікації результатів. Після 1990 р. умови стали іншими. Відтак відкрилися ширші можливості для колективних та індивідуальних досліджень з метою налагодження контактів, змінилася роль інститутів як центрів кооперації. У цей період було налагоджено зв’язки з Лабораторією компаративної етнології та соціології (Нантер) та іншими європейськими осередками. Співробітники Інституту задіяні в численних міжнародних проєктах, виступають із лекціями в багатьох університетах Європи та світу.

Від 2011 р. за участі інститутських і зарубіжних дослідників за підтримки ОТКА¹ здійснюється дослідження під назвою “Вивчення потрійних кордонів на території південно-західної, південно-східної та північно-східної Угорщини”. Кордон держави, що не збігається з етнічними кордонами, становить специфічний терен для нового потрактування понять *ми* та *інші*. Так, в останні роки здійснено дослідження на певних ділянках угорсько-словенсько-австрійського, угорсько-українсько-румунського, угорсько-сербсько-румунського кордонів.

¹ ОТКА – скорочена назва фонду “Основні державні наукові дослідницькі програми” (Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok).

Щодо українсько-угорської міжакадемічної співпраці, то вона триває між ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України та ІЕД УАН з 1990 р. Нині її реалізують у рамках спільних проєктів. Так, у 2013–2015 рр. тривав проєкт під назвою “Національні, регіональні і локальні форми народної культури і суспільних трансформацій в Україні та Угорщині в ХХ–ХХІ ст.” (керівники: директор ІМФЕ Г. Скрипник та директор ІЕД Балож Балог, учасники: Лариса Вахніна, Леся Мушкетик, Агота Лідія Ішпан, Карой Жолт Надь, Левенте Сіладі, Каталін Югас). Результати досліджень українські та угорські науковці оприлюднили у формі монографій, статей, доповідей, повідомлень, збірок, інтерв’ю [5; 6; 19].

Підсумовуючи, необхідно сказати, що в Інституті етнографічних досліджень УАН і далі успішно продовжує розвиватися фольклористичний напрям студій, спрямованих як на збирання, збереження та популяризацію традиційного фольклору, так і на аналіз нових феноменів сучасності, зокрема міського фольклору та ін. Розглядуваний етап характеризується підготовкою синтетичних праць, узагальнень, каталогів жанрів і видів фольклору, прагненням методологічного оновлення, зближення з сусідніми теренами знань, інтеграції у світову науку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балог Б. Передумови, можливості й перспективи досліджень сучасності : міркування щодо діяльності і планів Інституту етнографічних досліджень Угорської академії наук // Народна творчість та етнографія. – 2010. – № 1. – С. 88–94.
2. Коша Л. Чий ви сини? Огляд угорської етнографії / пер. з угор. Л. Мушкетик. – Ніредьгаза : кафедра української та русинської філології Ніредьгазького інституту, 1998. – 247 с.
3. Криза І. Угорська визвольна війна у фольклорі українців-русинів // Народна творчість та етнографія. – 2006. – № 4. – С. 89–99.
4. Криза І. Угорський король Матяш в усній народній творчості Закарпаття // Народна творчість та етнографія. – 2005. – № 2. – С. 60–65.
5. Мушкетик Л. Г. Багатомне синтетичне видання з угорської етнографії. Magyar Néprajz nyelv kötetben. – Budapest : Akadémiai K., 1988 – 2011. – К. I-VIII // Народна творчість та етнографія. – 2012. – № 1. – С. 118–121.
6. Мушкетик Л. Г. Фольклор українсько-угорського порубіжжя. – К. : Український письменник, 2013. – 496 с.
7. Мушкетик Л. Г. Угорська етнографія і фольклористика на зламі століть // Народна творчість та етнографія. – 2002. – № 3. – С. 55–65.
8. Народна творчість та етнографія. Угорський спецвипуск. – 2006. – № 4.
9. Скрипник Г. А. З історії угорської етнографії та українсько-угорських наукових зв’язків // Народна творчість та етнографія. – 2006. – № 4. – С. 5–11.
10. Balogh B. Ethnicity, Identity and Migration Patterns in Hungary (1910– 2010) // International Conference on Migration, Identity, and Social Cohesion in Europe, December 15–16, 2010. Taipei, Institute of European and American Studies, Academia Sinica, 2010. – P. 1–19.
11. Balogh B. Konceptió az MTA Néprajzi Kutatóintézet tudományos programjának megvalósítására. – 2008. – P. 1–12 (kézirat).
12. Domokos M. Internet-folklór // Ethno-lore. – 2013. – XXX. – P. 398–399).
13. Folklór és irodalom / szerk. Szemerkenyi Á. – Budapest : Akadémiai K., 2005. – 544 p.
14. Folklór és nyelv / szerk. Szemerkenyi Á. – Budapest : Akadémiai K., 2010. – 571 p.
15. Folklór és történelem / szerk. Szemerkenyi Á. – Budapest : Akadémiai K., 2007.
16. Folklór és vizuális kultúra / szerk. Szemerkenyi Á. – Budapest : Akadémiai K., 2007. – 616 p.
17. Folklór és zene / szerk. Szemerkenyi Á. – Budapest : Akadémiai K., 2009. – 517 p.
18. 7th SIEF-Conference : Times. Places. Passages (apr. 23–28, 2001). – Budapest, 2003. – 459 p.
19. Hármass határok néprajzi nézetben / szerk. Turai T. ; Mészáros Cs. – Budapest, 2015. – 218 p.
20. Hoppál M. Ethnosemiotics : Approaches to the Study of Culture. – Budapest : Magyar Szemiotikai Társaság, 2014. – 220 p.
21. Hoppál M. Sámánok Eurázsiaiban. – Budapest : Akadémiai Kiadó, 2005. – 268 p.

22. Hoppál M. *Folklór és hagyomány : Válogatott tanulmányok.* – Budapest : Gondolat K.; Európai Folklór Intézet, 2004. – 193 p.
23. Kiss M. *Délszláv szokások a Duna mentén.* – Budapest, 1988. – 119 p.
24. Kriza I. *A Mátyás-hagyomány évszázadai.* – Budapest : Akadémiai K., 2007. – 241 p.
25. *Magyar Népmesekatalógus (MNK).* – Budapest : MTA Néprajzi Kutató Csoport, 1978. – 2001. – K. 1. – K. 10.
26. *Magyar Néprajzi Lexikon (MNL).* – Budapest : Akadémiai K., 1977. – K. 1. A-E. – 752 p.; 1979. – K. 2. F-Ka. – 752 p.; 1980. – K. 3. K-Né. – 752 p.; 1981. – K. 4. N-Szé. – 672 p.; 1982. – K. 5. Sz-Zs. – 645 p.
27. *Magyar Néprajz nyolc kötetben.* – Budapest : Akadémiai K., 1988–2011. – K. I. – VIII.
28. *A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézete. 1967 – 2007 / szerk. Hoppál M.* – Budapest : MTA NK, 2007. – 275 p.
29. *Magyar Z. Halhatatlan és visszatérő hősök : Egy nemzetközi mondatípus kárpát-medencei redakciói.* – Budapest : Osiris K., 2001. – 284 p.
30. *Magyar Z. Ésik István meséi : Mesék, mondák és tréfás elbeszélések Martonyiból / összegyűjt. Magyar Z. – Perkupa : Galyasági Településszövetség, 2005. – 190 p. + 12 p.*
31. *Magyar Z. Erdélyi népmondák / összegyűjt. Magyar Z. – Marosvásárhely, 2011. – K. 1. – 537 p.; K. 2. – 639 p.*
32. *Magyar Z. A történetimonda-hagyomány klasszifikációs lehetőségei a recens folklórgyűjtések tükrében // Acta Ethnologica Danubiana.* – 2013. – P. 102–104.
33. *Nagy I. A magyar mondatakutató fehér foltja : a modern mondák // Ethno-lore.* – 2006. – XXII. – P. 397–435.
34. *Paládi-Kovács A. Ethnic traditions, classes and communities in Hungary.* – Budapest, 1996. – 217 p.
35. *Paládi-Kovács A. Ukrán szorványosok a Zempléni-hegyvidék falvaiban // Népi Kultúra – Népi Tarsadalom.* – 1973. – № 7. – P. 23–31.
36. *Paládi-Kovács A. A nemzetiségek néprajzi felfedezői.* – Budapest : Akadémiai Kiadó, 2006. – 323 p.
37. *Pócs É. Néphit // Magyar Néprajz nyolc kötetben.* – Budapest : Akadémiai K., 1990. – K. VII. Népszokás, néphit, népi vallásosság. – P. 527–692.
38. *Pócs É. Tündérek, démonok, boszorkányok.* – Budapest : Akadémiai K., 1989. – 189 p.
39. *Szemerényi Á. Szólások és közmondások.* – Budapest : Osiris K., 2009. – 1461 p.
40. *Tatrai Zs. Jeles napok – ünnepi szokások // Magyar Néprajz.* – 1990. – K. VII. – P. 102–264.
41. *Történelem és emlékezet : Művelődéstörténeti tanulmányok a szabadságharc 150 évfordulója alkalmából / szerk. és előszót írta Kriza I.* – Budapest : Néprajzi Társaság, 1998. – 330 p.
42. *Vargyas L. A magyarság népzeneje / szerk. Paksa K.* – Budapest : Planétás; Mezőgazda, 2002. – 712 p.

Folklore Activities of the Institute of Ethnographic Researches of the Hungarian Academy of Sciences

Lesia MUSHKETYK

The article deals with the multifaceted activity of the main institution of ethnography and folklore of Hungary – Institute of ethnographic researches of the Center Humanities of the Hungarian Academy of Sciences. In particular, described its folkloristic direction, the main topics and issues studios, book series, periodicals, digests and publications, as also important conferences, international cooperation. The achievements of individual researchers, as well as prospects for further development of science are characterized. The article states that this leading scientific institution in Hungary is still developing folklore studies, aimed at gathering, preserving and popularizing traditional folklore, and at analyzing the new contemporary phenomena, including city folklore. The modern stage of functioning of the Institute of ethnographic researches is characterized by preparation of synthetic works, summaries, directories of folklore genres and types, desire of methodological update, re-approachment with the neighboring knowledge fields, integration into the world science.

Key words: Institute of ethnographic researches, Academy of Sciences, study of folklore, tasks, research, publications, conferences, cooperation.

Стаття надійшла до редколегії 16.07.2015

Прийнята до друку 18.08.2015